

УДК: 8-145 (575.2) (04)

ТЕМАТИЧЕСКИЕ РАЗНООБРАЗИЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ БАРПЫ АЛЫКУЛОВА

Нургазы кызы Феруза
магистрант

БАРПЫ АЛЫКУЛОВДУН ЫРЛАРЫНЫН ТЕМАТИКАЛЫК КӨП ТҮРДҮҮЛҮГҮ

Нургазы кызы Феруза
магистрант

THE MATIC VARIETY OF WORKS BARPY ALYKULOVA

Nurgazy kyzy Feruza
undergraduate student

Кыргызско-Российский факультет, Ошский государственный педагогический университет

Kyrgyz-Russian Faculty, Osh State Pedagogical University

Аннотация. В данной статье дается глубокий анализ творчеству Б.Алыкулова как многогранного, всестороннего поэта. Ведь Барпы Алыкулов был разносторонним поэтом, умевшим писать в своем творчестве любовные стихи, стихи наставления, философские стихи и религиозные стихи. Способность Барпы Алыкулова создать тысячи стихотворений на различные темы свидетельствует о широте, многогранности, кругозоре и интеллектуальных способностях поэта. Он уникальный поэт в том плане, что отличает его от других поэтов такими способностями как разносторонность.

Ключевые слова: поэт, любовные стихи, философские стихи, религиозные стихи, многогранность, многовекторность, неповторимость.

Аннотация. Бул макалада атактуу акын Б.Алыкуловдун чыгармачылыгынын көп кырдуулугу, ар тараптуулугу жана терең мазмундуулугу анализге алынат. Анткени, Б.Алыкулов өз чыгармачылыгында ашыктык ырларын, санат ырларын, философиялык мазмундагы ырларды жана арноо маанисиндеги ырларды жаза билген ар тараптуу акын болгон. Б.Алыкуловдун мындай ар түрдүү темаларда ыр жарата билиши – акындын чыгармачылык табитинин кенендигин, ар тараптуулугунан, көз карашынын жана акыл дараметинин өтө тереңдигинен кабар берет. Башка акындардан мына ушундай таланты менен өзгөчөлөнгөн уникалдуу акын.

Негизги сөздөр: акын, ашыктык ырлары, философиялык ырлар, арноо ырлары, көп кырдуулук, ар тараптуулук, уникалдуулук.

Abstract. In this article, a deep analysis of B. Alykulov's work as a multifaceted, versatile poet is given. After all, Barpy Alykulov was a versatile poet who was able to write love verses, verses of instruction, philosophical verses and religious verses in his work. The ability of Barpy Alykulova to create thousands of poems on various topics testifies to the poet's breadth, diversity, outlook and intellectual abilities. Ten is a unique poet in terms of what distinguishes him from other poets with such abilities as versatility.

Key words: poet, love verses, philosophical verses, religious verses, multifaceted, multi-vector, unique.

Улуу акын Барпы Алыкулов жаш кезинен эле ыр дүйнөсүнө аралашып, өзү жашаган доордогу адилетсиздикти, карасанатайлыкты, ачуу чындыкты чагылдыруу максатын көздөп, ошол доордогу бай-манаптардын кылык-жоругун тартынбай айта баштаган. Анын үстүнө, акындын чыгармачылык жактан калыптанышы эки доордун кагылышкан учуруна дал болуп, Совет бийлигинин орношу менен эски түзүлүштү жактап, аны сактап калгысы келген күчтөрдүн каргашалуу аракеттерин өз көзү менен көрүп, кошо аралашып, алгачкы ырларын тап күрөшүнө арнап жазгандыгы да белгилүү.

Бала кезинен жокчулукту көп тартып, зомбулукту башынан көп кечирген акындын өз ырларында ар качан жеке керт башы менен кечирген окуяларды баян кылат. Бул тууралуу эскерген акын К.Маликов мындай деп жазат: “Барпынын далай-далай чыгармаларынын анын керт башынан өткөн окуялар менен оролушуп, чырмалышып, эл турмушуна байланыштуулугу жагынан өзгөчө орундуу, өзгөчө ишенимдүү сезилет” [6,113-б.].

Албетте, акындын жаш кезиндеги оор турмушу анын кийинки чыгармачыл өмүрүндө чагылдырылбай койбойт эле. Себеби, ар бир калемгердин жараткан көркөм туундулары – анын көзү көрүп, жон териси менен сезген окуяларынын көркөм чагылышы болуп саналат. Ошондуктан, Б.Алыкулов чогулган элге кайрылып:

Ук калайык үнүмдү,
 Мен көргөн кайгы күнүмдү.
 Бай-манаптын дартынан,
 Канча адамзат бүлүндү.
 Күйгүздү заман мендейди,
 Күйгөндөн шордуу не дейди?
 Залимге – сый, той, тамаша,
 Көзгө илишпейт кедейди –

деп, теңсиздикти ашкерелөө максатын көздөп ыр жазат. Мындай балалык кезиндеги кордук тарткан ырларынын

катарында “Пада баккандагы ыр”, “Барпы менен Назарбайдын айтышы” деген ырларында ачык байкалат. Албетте, кордук тарткан адамдын тилеги – теңчилик күндү көрүү эмеспи. Бул мааниде акындын “Теңдик бир күн жарк этер” деген ырында бай-манаптын митаамдыгын мындайча ашкерелейт:

«Актагын, - дейт - тузумду»,
 Тынбай иштеп жатсам да,
 Байымдын түрү бузулду.
 Ажал албайт турбайбы
 Буга окшогон кузгунду.

Көрүнүп тургандай, ырдын башында эле акын ички дартын жашырбай ачык айтат. Жалчынын ишин баалабай, арамдык кылып жаткан байдын кылык-жоругун тартынбай жазат. Ниетинин бузук экенин, жанына киши чыдап тура албастыгын айтып келип, ата-бабалардын салтында келе жаткан санат-насыяттардын стилине салып, бара-бара адам болорун, андан үмүт үзбөрүн талап кылып, мындай деп ырга кошот:

Аргымак атты арык деп,
 Жолго таштап кетпеңер,
 Азамат эрди карып деп,
 Торго таштап кетпеңер.
 Аргымак атка жал бүтөөр,
 Азамат эрге мал бүтөөр
 Азаптуу оор күн кетээр,
 Азаттык бир күн жарк этээр.

Бул ырды талдоого алган окумуштуу Жаки Таштемиров мындай дейт: “Акын байдын ушул кылыгын мисалга алып айтуу менен байдын өтө сараң экендигин мыскылдап көрсөткөн” [7, 24-б.].

Б.Алыкуловдун дал ушундай темадагы ырларынын бири “Казыдан келтек жегенде” деп аталат. Мында акын турмуштагы реалдуу окуяларды баяндап, Дыйкан аттуу казынын Барпыга беш жүз сом салык салганын, аны төлөбөсө жигиттерине карматып сабатканын мындайча чагылдырат:

Көрдүм залим кордугун,
 Көрүнө кылды зордугун,

Чыдай албай зарданат,
Акын Барпы шордуунун.

Мазмуну узак болгон бул ырда арага адамдар түшсө да, казынын каары келип, жини тарабай, акыры жандай досу Жамгырчы арага түшүп куткарып калгандыгын ырга салат.

Б.Алыкулов өз чыгармачылыгында дин жолунда жүргөн сопу-молдолордун да кылык-жоруктарын ырга салган. Айтталы, “Сук молдо” деген ырында алардын сугалактыгын мындайча ырга салат:

“Суф” дегени бүтпөстөн,
Алаканың тиктейт.
Алаканың кур болсо,
“Үйүмдөн чыгып кет” дейт.

Мына ушул төрт сап аркылуу эле акын молдолордун сугалак мүнөзүн ашкерелесе, белгилүү акын Түмөнбай Байзаков өзүнүн “Барпы ырчы” аттуу макаласында мындай төмөнкүдөй жагдайларды белгилейт: “Сук молдо” деген ырында молдолордун кылык-жоругун, көркоолугун, бузуктугун ташка тамга баскандай кылып көрсөтөт да:

Көпчүлүктүн ичине,
Жетпей өлөр бекенсиң.
Алкымыңдан алганың,
Өтпөй өлөр бекенсиң, - деп бүтүрөт”
[2,79-б.], - деп жазат.

Ошентип, акындын чыгармачылыгындагы балалык, жокчулук, кордук темалары жогоруда мисал тарткан ырлары аркылуу анын тайманбастыгын, өжөрлүгүн, көтөрүмдүүлүгүн, сөз тапкычтыгын туюндуруп турат.

Совет өкмөтү орногондон кийин Б. Алыкулов өз чыгармачылыгынын темасын өзгөртүп, колхоз курулушу, жаңы заман темасындагы ырларды жаза баштаган. Айтталы, акындын “Биздин күч” аттуу ыры коллективдештирүүнүн жемишин, пайдалуу жагдайларын мындайча ырга тизет:

Жаркыраган кызыл туу,
Өктөбүр берген биздин күч.
Жыргал күнгө ээрчитип,
Алып келген биздин күч.

Колхоз,совхоз эмгеги,
Чоң курулуш биздин күч.

Акындын совет өкмөтүнө арналган ырларынын дээрлик бардыгында мына ушундай жигээрдүү аракет, советтик түзүлүштүн жакшы гана жактары ырга салынат.

Албетте, акын жетилип эс тарткан кезде ашыктык темасындагы ырларды жараткан. Алардын ичинде “Мөлмөлүм”, “Төзал кыз”, “Мырзайым” аттуу ырларында ашыктыктын ар түрдүү жагдайлары сыпатталат. Акындын мындай темадагы ырларын талдоого алган окумуштуулардын пикирлерине караганда, анда элдик лириканын элементтери басымдуулук кылып, көркөм сүрөттөөлөрү да элдик ашыктык ырларынын мотивдерине жакын турат дешет. Айтталы, изилдөөчү Сапарбек Закиров Барпынын сүйүү лирикаларын талдоого алып: “Акындын “Мырзайым” деген ырын окуганда мурдагы элдик ырлардагы “Лайлыкан”, “Ак ыргал”, “Өзгөчөм” ойго түшөт. Ал түгүл “Ак ыргал” ырындагы айрым көркөм сүрөттөөлөр жолугат” [4, 124-б.], -деп ошол ырдан мисал тартат.

Албетте, мындай жагдай бардык эле акындар чыгармачылыгында орун алган көрүнүш. Анткени, адабий чыгармачылыкта таасирленүү деген түшүнүк бар. Акындык өнөр калыптанып, өнүгүп келе жаткан маалда башка акындардын чыгармачылыгына таасирленүү, же болбосо, Барпы сыңары, элдик оозеки чыгармачылыктан башат алган лирикалык саптарга кумарлануу, суктануу, ага окшотуп жазуу сыяктуу тенденциялар орун алат. Бирок, чагылдырууга алган объектилер бирдей болгону менен аларды акындык жеке табылгалары менен шөкөттөп көрсөтөт. Бул жагынан Барпынын “Мырзайымы” “Ак ыргалдан” кыйла айырмаланып турат. Бул тууралуу окумуштуу Сапарбек Закиров да мындай баамын ортого салат: “Барпы элдик лириканын көркөм дүйнөсүн андан ары тереңдетип, жаңы бийиктикке алып чы-

кты. Мындагы салыштыруулар, параллелизм таптакыр башка формада. Акындын жүрөгүн ээлеген жалгыз Мырзайым эмес, “Эжелүү, сиңди – гүл кыздар” [5, 125-б.],-дейт.

Мына ушундай акынга таандык болгон ашыктык темасындагы ырларды талдоого алган изилдөөчүлөр А.Анарбаева менен Т.Сыдыковалар Барпы акындын акындык чеберчилигин анализге алышып: “Белгилүү төкмө акын Барпынын чыгармачылыгында махабат лирикасы сан жагынан да, сапат жагынан да өзгөчө орундардын бирин ээлейт. Сүйүү – Барпынын жалындаган ышкы кумары, аны ал акындык дараметин каалаганча пайдаланып төгүп ырдаган ыры, т. а., акын аны менен жашаган, ошондуктан сүйүү акындын тагдыры болгон. Аны акын “Сүйүүнү сүйүп ырдадым” деген ырында:

“Сүйүүнү сүйүп ырдадым,
Сүйүүнү күйүп ырдадым.
Сазавар дилге түнөттүм,
Сүйүүнүн бийик ыргагын.
Сезбегенге сездирдим,
Сезимдин назик сырларын.
Сүйүүнү ыйык көрөмүн,

Сүйүүдөн курчуйт өнөрүм,- деп жар салган экен” [1,1-б.] - дешип, тамшануу менен баа беришет.

Барпы Алыкуловдун чыгармачылыгынын бир тарабын анын философиялык мазмундагы ырлары түзөт. Анда акын өзү сезип-баамдаган ар түрдүү табият кубулуштарын ырга салат, алар-

га мүнөздүү болгон касиеттерди бөлүп көрсөтөт. Адабияты Мухтар Борбугулов акындын философиялык ырларына кайрылып, мындай дейт: “Дүйнө, анын чыгышы жөнүндөгү маселе байыртадан бери адамдарды кызыктырып келген. Бирөөлөр аны кандайдыр бир сырткы күч, б.а. кудай жаратты деп түшүндүрсө, экинчи бирөөлөрү анын жаралышын жана жашап турган себебин материянын өзүнөн издешкен. Барпы да бул дүйнө жөнүндө ой жүргүзүп, ал эмнеден жаралган, ага күч-кубат берген эмне деген суроолорго жооп издеп, дүйнөдөгү турмуштун булагы Күн деген жыйынтыкка келет” [3, 60-бет.], - деп жазат.

Чынында эле, акын бул ырында түбөлүктүү эч нерсе жоктугун, бардык нерсе убактылуу гана жашап турарын, бир гана Күн түбөлүктүү экендигин мындайча белгилейт:

Миң-миңдеген кылымга,
Айта келсек чынында,
Жалгыз өзүң күбөсүң,
Замандар өттү, сен калдың,
Адамдар өттү, сен калдың – деп сүрөттөйт.

Жыйынтыктап айтканда, Барпы Алыкулов өз чыгармачылыгында ар түрдүү темаларды ийине жеткире иштеп чыгып, баштан өткөн окуяларын таамай тизмектеп, ашыктык ырларын мазмундуу да, лирикалуу да маанайда жазып, философиялык ырларында дүйнө, анын ар түрдүү кубулуштарынын маңызын таамай чагылдыра алган.

Адабияттар:

1. *Анарбаева А., Сыдыкова Т.* Барпы акындын сүйүү ырлары жана андагы стилдик өзгөчөлүктөр. [Электрондук ресурс]. Кируу режими: <https://jarchy.arabaev.kg/admin-admin/fotogalere/>
2. *Байзаков Т.* Барпы ырчы. Китепте: Барпы. Изилдөөлөр. Эскерүүлөр. Арноолор. Түзгөн-Бекташ Шамшиев. –Б.: –1994, 79-бет.
3. *Борбугулов М.* Залкар акын Барпы Алыкулов. Китепте: Барпы. Изилдөөлөр. Эскерүүлөр. Арноолор. Түзгөн-Бекташ Шамшиев. –Б.: –1994, 60-бет.

4. *Закиров С.* Биздин Барпы. Китепте: Барпы. Изилдөөлөр. Эскерүүлөр. Арноолор. Түзгөн-Бекташ Шамшиев. –Б.: –1994, 124-бет.
5. *Закиров С.* Биздин Барпы. Китепте: Барпы. Изилдөөлөр. Эскерүүлөр. Арноолор. Түзгөн-Бекташ Шамшиев. –Б.: –1994, 125-бет.
6. *Маликов К.* Кыргыз жеринин атактуу ырчысы. Китепте: Барпы. Изилдөөлөр. Эскерүүлөр. Арноолор. Түзгөн-Бекташ Шамшиев. – Б.: –1994.
7. *Таштемиров Ж.* Барпы Алыкулов. Китепте: Барпы. Изилдөөлөр. Эскерүүлөр, Арноолор. Түзгөн-Бекташ Шамшиев. –Б.: –1994, 24-бет.